

SEMINAR VED ÅPNING AV HANDELSHØYSKOLEN BI'S BIBLIOTEK I NYDALEN 14.10.2005

Bibliotek, utdanningskvalitet og NOKUT

Direktør Oddvar Haugland

Takk for invitasjon til å si noen ord ved åpningen av BI's nye bibliotek i dette fantastiske bygget for kunnskapsutvikling, -formidling og læring. Jeg ser også fram til orienteringene om biblioteket.

Innledende synspunkter

Mitt forhold til bibliotek har stort sett vært udelt positivt, helt fra folkeskolen med skolegang tre dager i uka og et meget beskjedent skolebibliotek. Vi fikk bokkasse tilsendt fra folkebiblioteket i kommunesenteret i blant for å utvide det magre skolebiblioteket. Selv om utvalget var sterkt begrenset, og ikke akkurat tidsmessig oppdatert, ga bøkene økt kunnskap i mange tema i tillegg til spenning. Det opna en verden utenfor bygda. Misjonærenes reisebeskrivelser var en sentral del av boktilfanget. Det viktigste var nok likevel at nysgjerrigheten og dermed lese- og kunnskapslysten ble stimulert og betydelig skjerpet.

Gjennom senere utdanning og deltagelse i arbeidslivet, mye innenfor høgre utdanning, har biblioteket og min bruk av dette forandret seg vesentlig. Spesielt har pc og internettutviklingen i de siste 20-30 årene åpnet muligheter for tilgang til en kunnskapsmengde som er enorm, og utenfor alle framtdsvisjoner for få år tilbake. Denne utviklingen er selvsagt ikke uproblematisk verken for bibliotekene som kunnskapsformidlere eller for oss kunnskapssøkende. Det krever endring og omstilling og kompetanseutvikling både for å beherske den nye teknologien og for å finne "synåla i høystakken" som brukerne er ute etter. Som bruker er jeg helt avhengig av veiledning og assistanse fra bibliotekpersonale i et helt annet omfang enn tidligere. Derfor har jeg også alltid oppfatta bibliotekpersonale som gode hjelpere og støttespillere.

Ved besøk på høyere utdanningsinstitusjoner i inn- og utland forsøker jeg alltid å få tid til å ta en tur innom biblioteket og bokhandelen. Det er utrolig hva disse kan fortelle om nivået og de faglige ambisjonene på institusjonene, i alle fall for noen år siden. Det var nesten så en kunne hevde at "gi meg 10 minutter på biblioteket og jeg kan fortelle hvilken institusjon dette er". Med ny teknologi der kunnskapsmengden i stor grad er gjemt i databaser, som ikke er så synlige, er det ikke fullt så enkelt lenger.

Utvikling av bibliotekene

I denne svært kompetente forsamlingen skal jeg passe meg vel for å belære dere om bibliotekenes historie fra de eldste tempelsamlingene i Babylonia for mer enn 4000 år siden og heller ikke om bibliotekenes utfordringer i framtida. Opp gjennom tidene har bibliotekene klart de utfordringene som oppstår ved endringer i samfunnet generelt og i teknologien spesielt. Bibliotek og bibliotekpersonalet er ikke alltid blitt oppfattet som spydspisser for endringer og omstillinger. De har vel ofte blitt sett på som litt konservative og status quo orienterte. Men er det rett?

Jeg mener det umulig kan være riktig. Det er nok mulig at store endringer ikke alltid har blitt initiert innenfra bibliotekene. Men det er likevel slik at bibliotekene over tid har gjennomgått en kontinuerlig endring og tilpassing til endrede samfunnsforhold og behov. At bibliotekene har overlevd som institusjoner, og i tillegg beholdt betegnelsen bibliotek, om enn med et stadig endret begrepsinnhold, må kunne sies å være et bevis for at det har skjedd endringer.

Bibliotekene ved de høyere utdanningsinstitusjonene har spesielt store utfordringer med økende forventninger til hvilke tjenester de skal yte. Over noen tiår har institusjonsbibliotekene utviklet seg fra å være mer forvaltere og administratorer av boksamlinger, med vekst, innlån og utlån, mye ut fra premisser satt av bibliotekene selv, til å bli rådgivere og veiledere for kunnskapssøkende studenter og fagpersonale. Brukerperspektivet har kommet mye mer i fokus for bibliotekene som i samfunnet ellers. Spørsmålet blir da hvordan kan bibliotekene sørge for at brukerne får oppfylt sine behov. Dette fordrer en annen innstilling med mer aktiv rådgivning overfor brukerne. Det krever også økt faginsikt og kompetanse om brukernes behov.

Dess høyere ambisjoner institusjonene har for sin primærvirksomhet med utdanning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og formidling, dess mer krevende vil bibliotektjenesten på brukernes premisser nødvendigvis bli.

Institusjonene skal formidle kunnskap om virksomheten og utbre forståelse for og anvendelse av vitenskapelige og kunstneriske metoder og resultater, både i offentlig forvaltning, kulturliv og næringsliv. Loven sier også at institusjonene skal tilby høyere utdanning som er basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap.

Det er gledelige å observere at bibliotekene tar disse utfordringene meget alvorlig. Biblioteket på BI vet jeg er et godt eksempel på det.

En annen gledelig utvikling er at bibliotekene på de høyere utdanningsinstitusjonene markert har blitt en mer integrert del av institusjonen med vekt på klare mål og strategier for å bidra i størst mulig grad til å framskaffe gode resultater innenfor institusjonenes primærvirksomhet. Jeg skal ikke provosere noen, men jeg mener at dette ikke var så klart tidligere. Det er muligens også et resultat av at institusjonene nå er mer selvstendige med bestemte krav til resultater.

Bibliotekene utvikler seg også i retning av å bli omfattende sentre for kunnskap og læring. Det har foregått en integrering av flere støttefunksjoner for læring som bibliotektjenester, veiledning gjennom gruppearbeid, oppgaveløsning m.m. Det utvikles ulike former for læringsentre, men uansett organisering har bibliotekpersonalet en sentral plass som støtte og veiledere for studentene i litteratursøk og kunnskapsinnhenting, og betegnelsen bibliotek blir også oftest brukt.

Sikring og utvikling av utdanningskvaliteten og NOKUT

Først kun en liten, selvsagt unødvendig presisering. Det er institusjonene selv som er ansvarlig for å nå kravene og forventningene til utdanningsvirksomheten som går fram av lov og forskrift. Institusjonene har ansvaret for kvaliteten på utdanningene og institusjonenes biblioteker er uten tvil sentrale aktører for å bidra til dette.

NOKUTs rolle er ved hjelp av ulike former for evalueringer og akkrediteringer å vurdere institusjonenes kvalitetsarbeid og sikre og bidra til å utvikle studiekvaliteten. Sikringsaspektet er viktig, men at studiekvaliteten er i kontinuerlig utvikling og forbedring vil alltid måtte være det viktigste.

Med bibliotekenes sentrale rolle ved å bidra til at institusjonene skal kunne tilby høyere utdanning med god kvalitet som er basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap, er bibliotekenes funksjon og tjenesteyting av stor interesse for NOKUTs arbeid med ekstern kvalitetssikring. I alle NOKUTs evalueringer av kvalitetssikringssystemer og bruken av disse, akkrediteringer av studietilbud og institusjoner, evalueringer for å vurdere kvaliteten i høyere utdanning og i revideringer av akkrediterte studietilbud og institusjoner, er det etablert standarder og kriterier for vurdering av bibliotekets funksjon. Det er heller ikke noe i veien for at NOKUT kan foreta egne evalueringer av institusjonsbibliotekenes funksjon og virksomhet. Dette er gjort i flere andre land. Slike evalueringer omfatter oftest også administrative og tekniske støttefunksjoner for institusjonenes primærvirksomhet.

Sentrale elementer i kvalitetssikring av institusjonsbiblioteker

Uten å være utfyllende vil jeg peke på noen sentrale punkter for intern kvalitetssikring av bibliotekene

- Bibliotekets mål for kvalitetsarbeidet med til hørende strategier for oppfølging må presiseres.
- Klargjøring av hvordan bibliotekets kvalitetsarbeid inngår i institusjonens kvalitetssystem og relateres til institusjonens arbeid med kvalitet på primærvirksomheten.
- Kvalitetsarbeidet må være forankret i bibliotekets ledelse.
- Kvalitetsarbeidet må organiseres med prosedyrer og tiltak og definert ansvars- og myndighetsforhold.
- Samle og vurdere data og informasjon fra virksomheten og gjennomføre brukerundersøkelser og andre evalueringer og sette disse i sammenheng med målene for kvalitetsarbeidet.
- Bruke resultatene fra kvalitetsarbeidet som grunnlag for forbedringstiltak.

- Utarbeide en årlig rapport om resultatene fra kvalitetsarbeidet i biblioteket som kan gi grunnlag for en oppfølgingsplan for kvalitetsarbeidet neste år. Bibliotekets rapport må integreres i institusjonens rapport om kvalitetsarbeidet.

Standarder og kriterier for institusjonsbibliotek

I tillegg til de kravene som går fram av lov om universiteter og høyskoler, forskrift om evaluering og akkreditering av norsk høyere utdanning gitt av departementet, og NOKUTs egen forskrift, er det nå også etablert europeiske standarder og retningslinjer for intern kvalitetssikring ved høyere utdanningsinstitusjoner.

Standardene og retningslinjene ble vedtatt av utdanningsministrene på Bolognamøtet i Bergen i år. Norge har signert Bologna avtalen og har dermed forpliktet seg til å følge opp de vedtakene som blir fattet i prosessen. Det betyr at de europeiske standardene og retningslinjene også blir gjort gjeldende for intern kvalitetssikring på norske institusjoner. Ved utarbeiding av den nye forskriften til NOKUT har vi vurdert om de europeiske standardene krever endringer i våre kriterier. Så langt ser det ut til at endringer på grunn av de nye etablerte europeiske standardene og retningslinjer er små. Det betyr at NOKUTs kriterier allerede tar hensyn til de europeiske standardene og retningslinjene.

Den aktuelle europeiske standarden for støttetjenester omfatter all faglig, administrativ og teknisk støtte til studentenes læring, altså mer enn bibliotek tjenestene og har følgende ordlyd:

Institusjonene skal sikre at de tilgjengelige ressursene for støtte til studentenes læring er tilstrekkelig og tilpasset hvert enkelt studietilbud som blir gitt.

I tillegg er det gitt følgende retningslinjer:

I tillegg til lærerne, er studentene avhengig av en rekke ressurser som skal støtte opp om deres læring. Dette varierer fra fysiske ressurser slik som bibliotek eller IKT fasiliteter til personlig støtte og samtale gjennom samtalepartnere og veiledere. Læringsressursene og andre støttetiltak skal være lett tilgjengelig for studentene, være utformet ut fra deres behov og gi anledning til tilbakemelding fra de som bruker tjenestene. Institusjonene skal rutinemessig vurdere, undersøke og forbedre effektiviteten av støttetiltakene for studentenes læring.

Standarder og kriterier som oppfatter bibliotek tjenester i NOKUTs og departementets standarder og kriterier er:

Kvalitetssikringssystemet skal omfatte alle prosesser på institusjonen som har betydning for kvaliteten på studietilbudene. Systemet vil altså også omfatte bibliotek tjenestene. Sett i sammenheng med de europeiske retningslinjene skal institusjonene gjennomføre rutinemessige undersøkelser og vurderinger for å forbedre effektiviteten av bibliotek tjenestene.

Standarder:

I NOKUTs høringsforslag til ny forskrift er dette utformet slik ved akkreditering av studietilbud på bachelor-, master- og doktorgradsnivå.

Infrastrukturen må være tilpasset organisering og undervisningsform og relateres til målet for studietilbudet.

Kriterie 3.2 omfatter bibliotek tjenesten:

Bibliotek tjenesten skal være lett tilgjengelig og i samsvar med studietilbudets faglige innhold og nivå.

Tilsvarende standard og kriterie er nå foreslått for akkreditering av kunstnerisk utviklingsarbeid.

For institusjonsakkreditering har departementet bestemt standardene for bibliotek tjenesten, som er like for alle institusjonskategoriene høgskole, vitenskapelig høgskole og universitetet, nemlig:

Institusjonen skal ha et tilfredsstillende fagbibliotek.

NOKUTs foreslåtte kriterier til denne standarden er:

Institusjonen skal ha hensiktsmessige lokaler med arbeidsplasser, moderne teknologi og kompetent personale. Institusjonen skal ha lett tilgjengelig relevante digitale og analoge samlinger og/eller tjenester for studenter og vitenskapelig personale

Kommentarer:

Dette er muligens lite utfyllende kriterier. NOKUTs erfaring med kriteriene er at de fungerer bra for den sakkyndige komiteen der alle eller flertallet av komitémedlemmene har institusjonserfaring på aktuelt nivå. Kriteriene krever at institusjonene redegjør utfyllende for organisering og opplegget av tjenestene. Kriteriene er i vesentlig grad innsats- og prosessorientert. Det er et mål for NOKUT gradvis å endre kriteriene til å bli mer resultat- og effektorientert. Dette krever en vesentlig omstrukturering av våre kriterier i dag. Det er ikke realistisk å kunne få det til i nåværende revidering av NOKUTs forskrift.

Noen avslutningsord

I forberedelsen av dette innspillet kom jeg over et arbeid på ABM-utviklings hjemmeside med tittel *"Endring er det eneste konstante – om endring og endringsledelse i akademisk bibliotek"* fra 1995. Det står svært mye bra i dette arbeidet om endringer i bibliotekets oppgaver og funksjon og behov for kontinuerlige endringer. Men det var ett tema jeg savnet, nemlig arbeidet med kvalitetsutvikling og kvalitetssikring av bibliotek tjenestene. Siden arbeidet er 10 år gammelt, og fokus på kvalitetssikring og –utvikling innenfor høyere utdanning den gang var meget beskjedent både nasjonalt og internasjonalt, er dette forståelig.

Jeg vil tro at bibliotekene i dag er meget bevisste på behovet for kontinuerlig sikring og utvikling av kvaliteten på tjenestene. Bibliotekene bør ha mål og strategier for dette området. Biblioteket inngår som nevnt i institusjonens kvalitetssikringssystem og det er ønskelig at bibliotekene også er aktive med gjennomføring av brukerundersøkelser og interne/eksterne evalueringer. Etablering av et samarbeid med flere andre bibliotek kan være et velegnet tiltak for kvalitetsutvikling. Alle gode bibliotek kan bli bedre til å støtte opp om institusjonenes primærvirksomhet.

Jeg gleder meg nå til å se biblioteket med utstyr/midler og tjenester for å støtte studentenes læringsprosesser. Mine forventninger er at tjenestetilbud i biblioteket står i stil med lokalene.

Takk for oppmerksomheten og lykke til med arbeidet framover.